

A végeesség tapasztalata

Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások

Kiadói tanács:

Dr. Benedek József egyetemi tanár (Kolozsvár)

Dr. Gábor Csilla egyetemi tanár (Kolozsvár)

Dr. Rostás Zoltán egyetemi tanár (Bukarest)

EGYETEMI FÜZETEK

12.

Megjelent a Szülőföld Alap támogatásával

A végeesség tapasztalata

Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások

**A kötetet szerkesztette
Veress Károly
Lurcza Zsuzsanna**

**EGYETEMI MŰHELY KIADÓ
Bolyai Társaság – Kolozsvár
2011**

A kötet a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Filozófia Tanszékcsoportja magyar tagozatán megvalósult, az *Alkalmazott filozófiai kutatások* mesterképző, valamint a *Filozófiai* doktori iskola kutatási programjába illeszkedő közös kutatási projekt eredményeként létrejött tanulmányokat tartalmazza.

A 6317/2010 pályázati számú és a RO129157-060 regisztrációs kóddal bejegyzett kutatási projektet, valamint e tanulmánykötet megjelenését a Szülőföld Alap támogatta.

© Szerzők; Bolyai Társaság, 2011.

Kiadja az Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár
Felelős kiadó: Köllő Zsófia

A kiadvány felelős szerkesztője: Veress Károly

Borítóterv: Makkai Bence

Számítógépes tördelés: Szöcs Krisztina

Nyomta az AmGraphis, Kolozsvár

ISBN 978-606-8145-14-3

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

A végeesség tapasztalata / ed.: Veress Károly, Lurcza

Zsuzsanna. - Cluj-Napoca : Egyetemi Műhely Kiadó, 2011

Bibliogr.

Index

ISBN 978-606-8145-14-3

I. Veress, Károly (ed.)

II. Lurcza, Zsuzsanna (ed.)

13

Tartalom

<i>Előszó</i>	7
Schmidt Dániel	
<i>A lehetőségfogalom értelemhorizontja Heidegger Arisztotelész-interpretációiban</i>	9
Száva Csanád	
<i>A hermeneutikai tapasztalat és az emberi végesség</i>	23
Péter Mónika	
<i>A végesség hermeneutikája Heideggernél</i>	35
Szőcs Krisztina	
<i>A gadameri végességtapasztalat és a patóckai halálfogalom</i>	49
Lurcza Zsuzsanna	
<i>Önmagaságunk végessége</i>	65
Veress Károly	
<i>A tapasztalat végessége</i>	81

* * *

Lázár Zsolt	
<i>A határ értelemszervező funkciója a tapasztalatban</i>	107
Várna Levente	
<i>A hatalom határai</i>	123
Talált Évike	
<i>A végesség tapasztalata a költői szövegek olvasása mentén</i>	137
Zsók Izabella	
<i>A kultúrafordítás lehetőségei</i>	151
Papp Levente	
<i>A szabad akarat problémája az analitikus elmefilozófiában</i>	167
Kovács Judit	
<i>A végesség tapasztalata és a nemzedéki lét</i>	185
Kerekes Erzsébet	
<i>Végesség a gyermekfilozófiában. A gyermek és a halál</i>	203
Összesített irodalom	225
<i>A kötet szerzői</i>	233
Rezumate	235
Abstracts	241

*Önmagaságunk végessége**

Jelen tanulmányban a tapasztalat és a végesség fogalmának egy a filozófiai hermeneutika talaján megfogalmazódó értelmezési lehetőségét vázoljuk fel – *önmagaságunk* végessége felől megragadva –, majd a (felül)vizsgált tapasztalatfogalom közegében elgondolható végességet, s ugyanakkor a végesség közegében elgondolható tapasztalatot illetjük kérdéssel. A végességet egyrészt a tapasztalat felől értjük meg, hiszen éppen a tapasztalat közegében, *önfelülírásában* és *önmeghaladásában* válik elgondolhatóvá, másrészt a tapasztalatot is a végesség felől tárjuk fel, célunk a tapasztalat és végesség egymáshoztartozásának struktúramozzanatait értelmezni.

Hermeneutikailag a tapasztalat azonban nem csak a végessége felől teljesíti ki önmagát, hanem a tapasztalat nyitottsága önnön megszüntetéséből kiépülő, a tapasztalatfolyamatban feltáruló *továbbhaladás* is. A tapasztalat így nem csak határoltságot jelent, hanem a tapasztalat nyitott is. Fel is tesszük a kérdést, hogy létmódját és struktúráját illetően véges-e a tapasztalat, s megtapasztalható-e a végesség? Mi módon lehet véges a tapasztalat, és mi módon lehet tapasztalat a végesség?

1. A tapasztalat

1.1. A tapasztalat hermeneutikai fogalma

A természettudományok és a szellemtudományok igazságkeresésének módozatai, elméleti és gyakorlati eljárásai között tátongó szakadék a világ- és az önmegismerés, valamint a

* A tanulmány az Európai Szociális Alap által 2007-2013 között a POSDRU/88/1.5/S/60185 számú szerződés alapján társfinanszírozott *Újító jellegű doktori tanulmányok a tudáselvű társadalomban* című projekt keretében készült.

megismerésnek mint olyannak különböző, és mondhatni ellentétes irányú kereséseként minősíthetők, ekképp a tudomány és a filozófia területén megfogalmazódó tapasztalatfogalom is különbözőséget mutat. Habár a természettudományok is napjainkban éppen az ún. „objektív” tudás többarcúságával és viszonylagosságával igyekeznek számot vetni, még napjainkig is megkérdőjelezhetetlenül érvényes az a tudományos igény, hogy feladatunk a valóság objektív megismerhetőségét, illetve annak hiteles lehetőségfeltételeit feltárni. Éppen ez a megközelítés adja meg a tudomány tudományosságát, ugyanakkor éppen ennek a megkérdőjelezése adja meg a filozófia filozofikusságát. Filozófiailag azonban éppen ezt az objektivitást kell megkérdőjeleznünk. Filozófiailag a megismerés így nem az „objektív” tudás létlehetősége felől nyeri el filozofikusságát, hanem éppen az ún. igazság relativitásának, többarcú létlehetőségeinek feltárása felől.

A tapasztalat fogalmának vizsgálatára vonatkozó kísérletekben H.-G. Gadamer filozófiai hermeneutikai tapasztalatfelfogása jelent áttörést, ahol a tapasztalat a maga tapasztalatiségében és történetiségében jelenik meg, nem a tudományos „objektivitás” mércéjének megfelelő formájában, hanem abban a sajátos közegben és életvilágban, amely megmutatkozásának és letűnésének terepe, ugyanakkor a letűnésének lehetőségéből megnyíló, a tapasztalatfolyamatban való továbbhaladásának lehetőségfeltételét képezi. Hermeneutikailag a következő kérdések merülnek fel: Létezik-e egyáltalán objektív tapasztalat? Ha létezne, akkor tapasztalat lenne-e az objektív tapasztalat? Vajon a tapasztalat létmódja és struktúrája lehetővé teszi a tapasztalat objektiválhatóságát? Milyen struktúrája és létmódja van a tapasztalatnak?

A természettudományos tapasztalatfogalom a tapasztalatot úgy jeleníti meg, mint ami leszűkül (és mint, ami egyáltalán leszűkíthető lehetne) a törvényszerűségekre, ismétlődésekre, valójában azonban arról van szó, hogy a világra és önmagunkra vonatkozó tapasztalataink – s a tapasztalat egyáltalán – nem a tipikusságra vonatkoznak. Abban rejlik az objektív tapasztalat problematikussága, hogy egyfajta pozitív tudáshoz igyekszik eljutni, amelyet nem veszélyeztet a negativitás megtapasztalása. Ez viszont azt a veszélyt hordozza magába, hogy a tapasztalat idealizálttá válik, s éppen a tudomány lesz az, ami őt idealizálja, ugyanis a tapasztalat

létmódjához lényegét illetően tartozik hozzá a negativitás, és az *ön-felülmulás*, *önmegszüntetés*, *önkifordítás*. Amennyiben a tudománynak is lenne idealizált csúcspontja, ahol a helyzetben felismerhető összes kérdésre vonatkozó tapasztalat objektiválódna, akkor a tudomány ezzel önmagát szüntetné meg. Azonban ez éppen annyira lehetetlen, mint a tapasztalat vélt objektiválhatóságának lehetősége.

Hermeneutikailag a feladatunk az igazság *viszonylagosságának*, többpólusúságának kimutatása. Ezen törekvés viszont nem jár az igazság keresésének feladásával, inkább az igazság *természetének* megismeréséhez vezet. E megközelítés mögött egyrészt ott lappang egyfajta szkepticizmus, amely megkérdőjelezi az objektív tudás és igazság univerzális felfedhetőségének és megtapasztalásának lehetőségét, viszont erőteljesen megjelenik egyfajta ismeretelméleti optimizmus is, amely abban a gondolatlehetőségben nyeri el jogosultságát, hogy önnön megismerés- és igazságlehetőségünket *felfedjük*.

Hermeneutikailag a célunk éppen *önnön igazságlehetőségünk* megtapasztalhatóságának feltárása. Saját igazságlehetőségünk feltárása viszont semmivel sem kevesebb vagy elhanyagolandóbb univerzális igazságok hajszolásánál. A tapasztalat ezért hermeneutikailag nem úgy merül fel, mint ami leellenőrizhető, egyetemesen igazolható lehetne, hanem éppen sajátos egyediségében tárul fel. A tapasztalat természetét illetően pedig úgy gondolható el, mint ami önmaga valóját számolja fel (és ugyanakkor teremti meg), éppen egyediségéből és továbbhaladásából kifolyólag. Önnön egyediségének és egyszerűség-lehetőségeink felszámolása nem csak a világ megismerését illetően fontos, hanem önmegismerésünket illetően is. Éppen ezért a tapasztalat önfelszámolása ugyanakkor önmagaságunk újraszerveződése is, s ezzel egyidejűleg a megismerésben feltáruló, a világra és önmagunkra vonatkozó tudás újrastrukturálása is, ahol nem csak a tudásunk strukturálódik újra, hanem önmagaságunk is.

Mindez arra enged következtetni, hogy a megismerésben az igazság megtapasztalhatóságára vonatkozó képességünk *korlátolt*, maga is *véges*, s e folyamatban nem csak a tapasztalatot, hanem *önnön végenségünket* és korlátoltságunkat is belátjuk. Ebben a korlátoltságban viszont nem csak saját korlátoltságunk, végenségünk tárulkozik fel, hanem *önmagaságunk megmutatkozásának*

létlehetősége is, s ezzel a létlehetőséggel együtt saját igazságunk, s a rá vonatkozó szabad (értelmezési) lehetőségünk lehetősége *adódik*.

1.2. A tapasztalat dialektikája

A filozófiatörténet folyamán a dialektika kifejezésnek számos értelme körvonalazódott, két vonatkozás viszont mindegyikben közös. Egyrészt a dialektikában a „dia” előtag mindig a közöttiséget, a közöttes létet juttatja érvényre, másrészt pedig közös az ellentmondás problémája. A dialektika éppen azt jelenti, hogy sohasem csupán ellentmondó elvek, vélemények, érvek, igazságok szembeállításáról van szó, hanem arról is, hogy az így érvényre juttatott ellentmondásnak van egy előremutató, előreható *irányultsága, mozgása egy közös általános felé, egy „szintézis” felé*. Ebben a szintézisben pedig az addig ellentmondók úgy találkoznak, hogy általuk valami olyasmi jön létre, amely mindkettőt meghaladja, rájuk vissza nem vezethető, de mindkettő aktivitásának eredményeként kiképződő új minőség.

Gadamer a tapasztalat két lehetséges módját tárgyalja: a tapasztalat pozitív és negatív „lehetőségét”. Pozitív tapasztalat az, amely az elvárásainkat igazolja, azoknak megfelel. A tapasztalat másik, ún. negatív típusa az, amelyet „szerzünk”.¹ A tapasztalat eme negatív formájának pedig produktív jellege van, mivel az addigi ismereteinket felülírva kiigazítja, helyesbíti azokat, ismeretöbbletkez juttat. A valódi tapasztalat azonban csak a negatív tapasztalat lehet, a másságnak a megtapasztalása, a tapasztalat lényegéhez ugyanis alapvetően tartozik hozzá az önfelszámolás. A tapasztalat ekképp annyiban tapasztalat, amennyiben önmaga felszámolása, újrastrukturálása. A tapasztalat érvényessége így addig áll fenn, ameddig egy új tapasztalat azt meg nem cáfolja. A tapasztalat tehát *önfelszámolás*. Tapasztalat akkor van, ha már nincs. A tapasztalat önmaga végessége, valamint végességének bizonyossága felől tárul fel.

Ebből a nézőpontból szemlélve a tapasztalat dinamikája egyfajta *párbeszédként* (és folyamatosan újakezdődő, továbbhaladó és szerteágazó párbeszédként) gondolható el, amely a tapasztalat és

¹ H.-G. Gadamer: *Igazság és módszer* (1984). 248.

az új tapasztalat között alakul ki. A tapasztalat tehát megerősítés nélkül mássá válik, átalakul. Számunkra éppen a dialektikus mozgás válik fontossá a két állapot között, vagyis a még-át-nem-alakult és a már-át-alakult tapasztalat dialógusa, önmagából való kifordulása. A tapasztalat dialektikus mozgása teszi lehetővé a tapasztalatfolyamat továbbhaladásának lehetőségét. Tapasztaláskor már mindig jelen van minden előző tapasztalat, s minden tapasztalat újraszervezi az előző tapasztalatokat. Az új tapasztalat, amely az előző tapasztalatainkat írja felül, éppen a dialogikusságban formálódó régi és új tapasztalat játékában, egymásra való vonatkozásában bontakozik ki.

A tapasztalatban maga a tapasztalatfolyamat a lényegi elem, a tapasztalatfolyamatban ennek ellenére a még-át-nem-alakult tapasztalat is és a már-át-alakult tapasztalat is kiemelkedő szerepet játszik, teremti meg a tapasztalatfolyamat továbbhaladásának lehetőségét, de nem úgy mintha a már-át-alakult tapasztalat ne lehetett volna még-át-nem-alakult tapasztalat, s ugyanakkor a még-át-nem-alakult tapasztalat ne lehetne már-át-alakult tapasztalat. Éppen a két állapot dialogikusságában tárulkozik fel a tapasztalatfolyamat, amely lehetővé teszi a valamilyen értelemben elgondolt és felfogott igazsághoz vezető úton levést. A tapasztalásfolyamatunkhoz tehát a dialektikusság lényegét illetően tartozik hozzá.

Számunkra viszont az a kérdés, hogy elégséges-e a dialektika a tapasztalat struktúrájának feltárására? Amikor ugyanis a tapasztalat önfelszámolását és továbbhaladását, s ebből kifolyólag dialektikáját – a felszámolt tapasztalat és a felülró tapasztalat között – gondoljuk el, akkor e tapasztalatfolyamatból kimarad mindaz, ami a dialektikán kívül esik. A dialektikában helyet kap a felülró és a felülró tapasztalat dialógusa, viszont kimarad mindaz, ami a dialektika játékában a felülró és a felülró tapasztalat dialógusának játékában alakuló átstrukturálódó (potenciális) értelemdimenzióinak minősül. A tapasztalat dialogikussága így sohasem lehet pusztán párbeszéd a felülró és a felülró tapasztalat között, de nem is csak az, ami a felülró és a felülró tapasztalat játékának dinamizmusában alakuló sajátzerűség, hanem a tapasztalat vonatkozásában a dialektikusság sokrétű értelmezési lehetőséget, értelembeli átminősülést és továbbhaladást is jelent. Ekképp a tapasztalat önmaga megszüntetések, ön-végességében és véget érésében nem csak

önmagát szünteti meg, hanem minden más tapasztalat átstrukturálódáshoz is elvezet.

A tapasztalatnak a végessége felől feltáruló újraalakulása, valamint újrastrukturálódásának nyitott, megsokszorozott párbeszéd-lehetőségei az értelmezés és az önértelmezés lehetőségeit, megmutatkozási módozatainak lehetőségeit bővítik ki. Ebben a megközelítésben pedig már nem csak a tapasztalat struktúrájának dialektikussága merül fel, hanem már minden dialektikában, illetve annak lehetőségében, a megismerés és a megismerhetőség, valamint a tapasztalatfolyamatban továbbhaladó megismerés-lehetőség is, amelyek saját értelmezési és megismerési dimenzióit szélesítik ki. De kizárólag úgy, hogy minden dialektikából újabb értelmezési lehetőség és párbeszéd, különböző és átstrukturálódott dialektikák (és potenciális dialektikák) nyitott párbeszédének lehetősége nyílik meg.

Adorno elgondolásában a nyugati metafizika és a dialektika éppenhogy elfedi a létezőt a maga létében, ezért a dialektika fogalmát a maga differenciáltságában látatja egyfajta *negatív* dialektikaként.² Nietzsche, Heidegger, Adorno, Derrida, nézőpontjában már a másság és az elkülönböződés irányából nyílik vizsgálódási perspektíva mind önmagunkra mind világra. Felmerül tehát a dialektikának egy olyan lehetséges elgondolása, amelyben a világ és az önmegismerés elsősorban az *el-különböződés* és az *önfelülírás* felől ragadhatóak meg, s ez a dialektika a fenti értelmezés szerint *negatív dialektika*.

A dialektika vonatkozásában az tehát a fő kérdés, hogy a megismerésfolyamat során a létezőt és önmagunkat pozitívan vagy negatívan ragadjuk meg. Ez vetíti elő a következőkben a kérdésfeltevés *irányát*. A dialektika negatív megközelítésében tehát a reflexió a másság felé tendál, ahol a világra és önmagunkra vonatkozó megismerési szándék már nemcsak dialógusként érvényesül, és a tapasztalat vonatkozásában sem csak arról van már szó, hogy a felülírt és a felülíró tapasztalat dialógusából értsük meg a tapasztalatot, hanem a tapasztalatfolyamat éppen a differenciákból, önfelülírásokból és az önmeghaladás-folyamat játékából kiépülő továbbhaladás, melynek közegében alakul folyamatosan újra az

² Vö. W. T. Adorno: *Negatív Dialektik*. 41–42.

önmagunkra és világunkra vonatkozó tudásunk, valamint mi magunk egyaránt.

1.3. A tapasztalat mint megszűnés és továbbhaladás

Amikor Gadamer a tapasztalat történetiségére irányítja a figyelmünket, akkor azzal magát a végességet is érvényre juttatja. Az önnön történetiségünkben való benne állásunk ugyanis azt a gondolatot fejezi ki, hogy a dolgok nem térnek vissza, hanem végesek, egyszeriek és egyediek, történnek, s így megvan a saját történetük, ahogy önmagunknak is megvan (zajlik) önnön történetünk, amely ugyancsak véges. Az emberi lét elkerülhetetlen és kiiktathatatlan tapasztalata a végesség tapasztalata, a világban való cselekvőképességünk, ön-előrevetítésünk, ön-előlegezésünk, megismerési képességünk végessége, melyben nem csak mi magunk vagyunk végesek és íródunk felül, akár a tapasztalat, hanem értelmi képességünk is véges. Így nem csak önnön valónk véges, hanem önmagunk valójának elgondolására tett kísérletünk is.

A tapasztalat önmeghaladásban való szerveződése a megismerési folyamat – vonatkozzon az önmagunkra vagy világunk megismerésére – lehetőségét képezi. Az önmeghaladásban ugyanis nem csak a lehatárolás történik meg, hanem a megismerésnek a feltétele is kialakul. A tapasztalat végessége tehát éppen a valamilyen értelemben elgondolt és felfogott ismeret megmutatkozásának lehetőségfeltétele, ahol az ismeret éppen önnön végessége és korlátoltsága keretében nyeri el megmutatkozásának lehetőségét. A tapasztalat végessége azonban az önfelülírásban éppen egy új tapasztalat létlehetőségét nyitja meg, s a tapasztalatfolyamat továbbhaladásának lehetőségét teremti meg. A tapasztalat tehát mindig tartalmazza a továbbhaladás és a valami elkövetkezőre való *vonatkozás* lehetőségének feltételét. A tapasztalat nyitott.

A megismerésben igazából akkor vagyunk úton valamiféle igazság felé, ha a tapasztalatot folyamatosan újra meg újra felülírjuk és túllépjük. A tapasztalat lényege, mint a valamilyen ismeret és tudás birtoklására vonatkozó kísérlet, önmaga meghaladásában rejlik. Önmagát haladja meg, szünteti meg a tapasztalat, de úgy hogy erre a megszüntetésre építve a tapasztalatnak és az igazságnak új lehetősége bontakozik ki. Gadamer helyesen emeli ki, hogy „maga a

tapasztalat sohasem lehet tudomány”³ Éppen azért nem, mert a tapasztalat lényege és célja önnön meghaladása, felülírása, amely egy újabb tapasztalat formájában ölt testet.

A hermeneutikailag elgondolt tapasztalat – éppen nyitottságából kifolyólag – nem elégíti ki a tudományos megismerés lényegi feltételeit biztosító objektivitást és igazolhatóságot, hanem a tapasztalat tapasztalati jellegének megmutatkozási lehetősége az *önfelülírás*ban adódik. A hermeneutikai tapasztalathoz a negativitás így lényegileg tartozik hozzá, „a határ dialektikája csak annyiban van, amennyiben megszünteti önmagát”⁴ – emeli ki Gadamer. A tapasztalat, így mint dinamizmus és játék merül fel, folyamatos mozgásban levésként. A tapasztalatban levés és tapasztalónak lenni, nem csak benne-lét, hanem benne-formálódás-folyamat is és önfelülírás is, ahol a tagadás és az *öntagadás* a nyitottság és az *önértvényre-juttatás* alapfeltétele.

Ha önmagaságunk felől gondoljuk el a tapasztalat önfelülíró szerkezetét, akkor az, éppen a tapasztalatfolyamatban való továbbhaladásából kifolyólag, sohasem jelenhet meg a maga *teljességében* számunkra, az ami viszont megjelenik, éppen a tapasztalat önfelülírásában és továbbhaladásban nyeri el önmagaságát és megmutatkozásának lehetőség-folyamatát. Önmagaságunk ezért olyan megmutatkozás, amely önmagát egyszerre tárja fel és fedi el, éppen az önmagunkra vonatkozó tapasztalat folyamatos önfelülírása és továbbhaladása által. Ezért önmagaságunk nem csak megszűnés, hanem megjelenítődés is, ez a folyamat egyszerre felfed és elfed, úgy, hogy az önmagunkra illetve világunkra vonatkozó tapasztalatunk valamiségét és sajátszerűségét éppen a lehatároltsága teszi lehetővé. A tapasztalat végeessége tehát egyrészt lehatárolja és felülírja az aktuális – önmagunkra illetve világunkra – vonatkozó tapasztalatot, s ezzel a lehatárolással egyrészt elfedi a tapasztalat tartalmát, másrészt viszont éppen megmutatkozásának lehetőségfeltételét képezi. A világra és önmagunkra vonatkozó tapasztalatfolyamatban, és a megismerésben mint olyanban, a megszűnés a továbbhaladás lehetőségfeltétele, s az ilyen értelemben elgondolt továbbhaladásban tesznek szert

³ H.-G. Gadamer: i.m. 249.

⁴ Uo. 241.

önmagaságra a különféle sajátszerűségek. Önmagaságunkról is elmondhatjuk, hogy egyszerre önnön felfedése és elfedése, *ön-létrehozása*, jelenléte a maga *valóra válásában* válik jelenlevővé, ez a valóra válás pedig éppen a tapasztalat önfelülírásában és továbbhaladásában tesz szert egyedi sajátszerűségére.

A világra és önmagunkra vonatkozó tapasztalatunk tehát véges, de ugyanakkor nyitott is. A tény, hogy a világra és az önmagunkra vonatkozó tapasztalatunk véges, így nem csak azt jelenti, hogy világunkat és önmagunkat – s ezzel egyidejűleg egyfajta absztrakt teljes igazság lehetőségét – sohasem láthatjuk be egészében, hanem azt is, hogy a tapasztalatunk nyitott is. Nyitott arra, hogy tapasztalatiságában a világ és az önmagam megismerésének és viszonyulásának módozatait, vonatkozásait, nyitottságából adódó továbbhaladási lehetőségeiben és továbbhaladásban fedje fel, és így ismerje fel a világra és önmagára vonatkozó saját igazságának lehetőségét. Az igazságnak ez a lehetősége pedig egy olyan „dinamikus” igazság, miszerint a felülírt és a felülíró tapasztalat játékában, s a játékfolyamatban minduntalan létrejövő új sajátszerűség továbbhaladásában nem csak a továbbhaladás valósul meg, hanem minden továbbhaladásban maga a folyamat, s annak aktusai is mássá válnak új értelmezési lehetőségeinek függvényében.

2. Önnön végességünk

2.1. Ön-véget-érés és tapasztalat

A végességre, valamint önnön végességünkre vonatkozó tapasztalatunk egyszerre fogja át a megtapasztalhatóság körét és egyszerre vonja ki magát a megtapasztalhatóság köréből. *A végességet egyszerre tapasztaljuk, és egyszerre nem tapasztaljuk.* A végesség egyrészt kézzelfoghatóvá válik a tapasztalat számára, ezzel párhuzamosan viszont fel is számolódik átfogó megtapasztalhatóságának valódi lehetősége, így vonva ki magát a tapasztalhatóság köréből. Következésképp a végességet mindig tapasztaljuk, ugyanakkor a végességet soha nem tapasztaljuk. Szembe is kerülünk azzal az Arisztotelészig visszanyúló logikával, amely szempontjából a végesség megtapasztalhatóságának

problémája úgy lenne elgondolható, hogy valami nem lehet egyszerre tapasztalható is és nem tapasztalható is. A végesség megtapasztalhatóságának kérdése kapcsán viszont mégiscsak erről van szó. Fel is tesszük a kérdést: mennyiben vagyunk képesek végességünk megtapasztalására?

Megtapasztalható-e igazán a végesség mint *végesség* a szó legszorosabb és átfogó értelmében? Jelenvalólétünkre vonatkozó végességünk ugyanis *véget érés*. Önnön véget érésünkben pedig *véget érünk*, nem pedig a végességünk beteljesedett megtapasztalásában érünk véget, ugyanis *a vég az véget vet* a tapasztalásnak és felszámolja végességünk megtapasztalását. Következésképp elmondható, hogy saját végességünkben feltárló véget-érésünket sohasem tapasztaljuk meg a maga totalitásában, viszont *már mindig is* önnön végességünk tudatában, valamint önmagunkat és másokat, másságokat érintő végességek megtapasztalásában mozgunk.

A végesség nem tapasztalható meg tisztán önmagában, hanem a létezők és a sajátszerűségek, események és jelenségek lehatároltságának, s a tapasztalatnak és a végességének a bizonyosságában érhető tetten. A fenti gondolatmenet vezet el arra a következtetésre, hogy a végességnek sohasem rendelkezhetünk átfogó tapasztalatával, hanem magának a végességnek a megtapasztalása is korlátolt, határolt, a tapasztalat is *véges*. Azonban maga a tapasztalat sem a végesség totalitásában véges, mivel a tapasztalat végességével egyidőben nyitott is az új tapasztalatok megtapasztalásának lehetőségére.

Önnön végességünk megtapasztalása sem úgy gondolható el, hogy megtapasztalhatnánk a maga totalitásában a végességünket. Önnön halálunk *elénkbeugrásakor* viszont *már mindig is* saját végességünk kifutópályáján mozgunk. Úgy is elgondolhatjuk, hogy önnön „teljességünk” már mindig is kizárólag csak önnön végességünk pályájának, kifutási lehetőségeinek végességében, s a végességek térbeli és időbeli szubjektív szférájának korlátoltságában feltárló szabad lehetőségek terében lehet teljes. Ez annyit jelent, hogy már mindig is végességünkben/el vagyunk magunk. Önnön végességünkben pedig kiléphetetlenül benne állunk, úgy állunk a végességünkben, ahogyan a végesség ül meg, időz el bennünk. A végesség így *hozzánk tartozik*. A végességnek ez a hozzánk tartozása pedig a legtermészetesebb hozzátartozás, amely olyan értelmi

töltettel ruházza fel az élet *megélését*, amelyből éppen az élet *éltszerűsége* a jelenvalólét módján létező számára fakad.

Önnön végességünk folyamatában előrevetítjük magunk számára saját halálunk élénkbeugrásának lehetőségét. Éppen ez az előrevetítés az, amelyben és amelyből önmagaságunk és önmagunk létlehetőségei alakulnak sajátos értékrendszerünkben.

2.2. Végesség és megmutatkozás

Arra a következtetésre jutunk, hogy önmagaságunk éppen a végességünkben és lehatároltságunkban mutatkozik meg. Úgy is fogalmazhatunk, hogy önmagaságunk feltétele a végességünk. Végesség nélkül nem lenne az önmagaságunknak *kifutási lehetősége*, s ez nem csak azt jelentené, hogy nem tudjuk, hogy *hová fut ki* önmagaságunk, hanem azt is, hogy az egyáltalán *sehová nem fut ki*. Ebben a megközelítésben az önmagaságunk önmagaságának nincs módja, lehetősége a megmutatkozásra, mindig továbbhalad, de úgy halad tovább, hogy a végtelenbe nyúlik, s így a végtelensége már nem csak magát a végtelenséget jeleneti, vagyis azt, hogy ő maga örökkévaló, hanem azt is, hogy ő maga semmi. Elnyúlik, szétfolyik az örökkévalóságban. Valamiként, eidoszként, szubjektumként egy kétirányú végtelen széthúzásban vesz el, ezért gondolhatjuk, hogy az örökkévalóság „önmagája” még csak a lehetőség szintjén sem létezik.

Az örökkévalóság potenciális állapotát kétirányú végtelenségként vázolhatjuk fel. Így ha valami örök, akkor az nem csak azt jelenti, hogy nem véges, hanem azt is, hogy kezdete sincs. Ez arra enged következtetni, hogy két irányban végtelen, viszont az is kérdés, hogy hol van az a pont (betájolható-e egyáltalán az a pont) ahonnan a végtelenség két iránya elindulna. Hiszen nincs ilyen pont, s ha van, akkor az *összes pont ilyen*, (amelyek a kétirányú végtelen felé nyúló egyenes alkotóelemeiként határozhatóak meg). A vég nélküli örökkévalóságot az különbözteti meg a végességtől, hogy a végesség határolt. A lehatároltság pedig nem csak azt jelenti, hogy véges, hanem azt is, hogy a lehatárolt lehetőséget kap a megmutatkozásra. Éppen a lehatároltság az, amely a feltárulkozásnak lehetőséget biztosít. Ebből az elgondolásból szemlélve a maga létében belátható, elgondolható, „kézzelfogható” nem az, ami végtelen, hanem az, ami véges, ami két irányból határolt. A

határoltság nem elfedi és elrejti a valami valamiségét, hanem feltárja azt, önmegmutatásának és önfelmutatásának valódi lehetősége, amely keretet és formát biztosít számára. Ez a keretezés és formázás juttat érvényre egyfajta valamiséget, amelyben sajátságunk mozog.

Az, ami a megmutatkozásban önmagát felmutatja, mi magunk vagyunk. Önfelmutatásunk az a két irányban fennálló határoltság között formálódó sajátosság és önmagaság, amely éppen önnön határoltsága következtében mutatkozik meg, látja be saját szabadság-lehetőségét, értékrendszerét, világon belülségének rendszerét és módosításait, önnön létlehetőségeit. A határoltság pedig nem csak érvényrejuttatja és láthatóvá teszi a szabadságot és a létlehetőségeket, valamint értékrendszerünk és önmagaságunk potenciális lehetőségeinek lehetőségét, hanem megteremti azokat. A végesség létlehetőséget biztosít a megmutatkozásra, valamint *értelmet* ad önmagaságunknak.

2.3. A végesség létmódja

A végesség önmagában nincs, nem létezik tiszta és önálló sajátságként, mindig csak valami jelenvalólét-szerű vagy meglévő viszonyában rendelkezik önmagasággal. A végesség létmódja egy hozzátartozás által válik beláthatóvá, amelyben a dolgokhoz, létezőkhöz való hozzátartozása által véget vet magának a dolognak. Ez a fajta hozzátartozás strukturálisan nem úgy épül ki, mintha egy meglevőhöz vagy egy jelenvalóléthez kívülről adódna hozzá a végesség, hanem ezekhez *belülről* tartozik hozzá. A végesség a meglevőben és a jelenvalólétben van.

A végesség, amely bennünk van, önmagát és ezzel együtt önmagunkat teljesíti ki. A végesség azt a „*kinnlevőséget*”⁵ számolja fel, amely önmagaságunk meglétének a *lehetőségfeltétele*, úgy, hogy önmagaságunk a valamivé-válás folyamatában benne állva, ahhoz is hozzátartozik, ami önmaga még nem, de amivé még válhat. Éppen ez a folyamatban levés az, amely önmagaságunk önmagaságát és létlehetőségét biztosítja. A folyamatban való benne állás a lehetőség, hogy mindig valami mássá és ugyanakkor egyre inkább önmagunkká

⁵ M. Heidegger: *Lét és idő*. (2004). 280–286.

váljunk. Az ilyen értelemben elgondolt önmagaság pedig egy kinnlevőség viszonylatában az, ami. Maga a végesség ekképp a kinnlevőség felszámolása. A kinnlevőség felszámolása azonban nem úgy valósul meg mintha különálló létező lenne a meglevő vagy a jelenvalólét, s ezektől független módon egy számunkra ismeretlen létmóddal rendelkező végesség kívülről határolná azokat le, hanem a végesség bennünk érlelődik, s számolja fel belülről kinnlevőségünket.

A végesség már mindig is el van kezdődve. Mindez azt is jelenti, hogy már mindig is önnön végességünk folyamatában állunk, önmagaságunkat a folyamatban levés határozza meg, de ehhez a folyamathoz a végességünk kiiktathatatlanul tartozik hozzá. Önnön végességünk folyamatának végpontja pedig be- és egyúttal kiteljesíti önmagaságunkat. Éppen ez a kiteljesítés teszi egésszé a jelenvalólétnek a végesség módján létező állapotát. A kinnlevőség felszámolása bevégez és lehatárolja a végesség módján létező jelenvalólétet, de nem csak bevégez, hanem kiteljesíti és érvényre juttatja önnön sajátos létállapotát. E. Fink is arra utal, hogy a világ eleve felkínál egy tér- és egy időhorizontot, amelynek közegében a létezők önnön lehetőségeiket és időbeli határoeltságukat kiteljesítik.⁶

A végesség létmódja benne-lét, kinnlevőség felszámolása, folyamat, be és kiteljesítés. A végesség létmódján való létünk alapján beszélhetünk egyfajta világ és önmegértésről, s a megismerésről mint olyanról.

2.4. Végesség és végtelenség

Gondoljunk csak arra, hogy hogyan minősülne át, vagy éppen semmisülne meg önmagaságunk, „létehetőségeink”, értékrendszerünk, amennyiben nem *létezhetne* a végesség, s nem vetne véget létünknek, s így az örök lenne? (És mit jelent az *örök*?) Megoldódna-e minden probléma, megválaszolhatóvá válna-e minden kérdés, amennyiben örökké élnénk? Lenne-e súlya tetteinknek, vagy csak lebegnének az örökkévalóságban? Létezhetne-e egyáltalán tapasztalat, önmagaság az örökkévalóságban? A vég és a végesség nélküli örökkévalóság önmagájának nem lenne tapasztalata, sőt mi

⁶ E. Fink: Welt und Endlichkeit. 74.

több: önmagája sem lenne! Akkor viszont mije lenne az örökkévalóságnak? Egyfajta istenihez hasonló állapot? Ez viszont már alapjait illetően elhibázott gondolat, amely nem futtat ki minket sehová, ugyanis a végesség alapvetően tartozik hozzánk, van belénk kódolva. A végesség nem csak önnön halálunk elénkebeugrásában merül ki, hanem a lehetőségeink végességében, ugyanakkor más sajátyszerűségek, történetek, események, dologi vagy nem dologi létezők végességében. *A végesség mi magunk vagyunk, s a végességünk nélkül nem lennénk mi magunk.* A végesség tehát megmutatkozás.

2.5. Semmi és semmistülés

Mi a vég és a végesség létmódja? Mi van a végesség vég-je előtt? Mi ér véget a végesség vég-jében? Mi következik a végesség vég-je után? Vagy pedig létezik egy univerzális, mindenre kiterjedő végesség, amiben minden véget érhetne? Vajon ennyire egyszerű lehetne a képlet? Nekünk nem szabad itt leragadnunk és tovább kell kérdeznünk: amennyiben feltételezzük a véget érés univerzalitását, mindenre való kiterjeszhetőségét, akkor ennek a kiterjeszhetőségnek magára a végességre is ki kellene terjednie, s így maga a végesség is véget érne.

Mi igazából a véget érés következménye: a semmi? És mi van a véget érés semmije előtt, után és mellett? Mi van a „kezdet” előtt és a „vég” után és a vég alatt? Vajon ezek valóban merev különálló és önálló kategóriák, vagy pedig egymáshoz való hozzátartozásukban létesülő és alakuló sajátyszerűségek? A véget érés nem érhet véget és a keletkezés sem keletkezhet egy örökkévalóság perspektívájából szemlélődve. A végességben a dolgok, jelenségek, létezők egy állapota ér véget. Ezekben, valamint önnön végességemben nem a világ ér véget, hanem a *számomra való világ* ér véget. A végesség sajátyszerűsége mint végesség önmagára nem terjed ki, saját létmódját illetően nem véges. Amennyiben végessége önmagára is kiterjedne, eltűnne önnön végességében, s akkor azt kellene mondanunk, hogy végesség nincs, s így minden végtelen. Viszont ez közel sem állítható. A végesség, amennyiben a maga totalitásában szemléljük, s úgy tartjuk számon, mint ami önmagát is felszámoló, önmagára is kiterjedő végesség, akkor ebben a felszámolásban maga a végesség is felszámolódik, s akkor nem azt kellene-e kérdeznünk, hogy miért a

valamiség jut érvényre a végesség önfelszámolásából adódó semmivel szemben?

Ha abból indulunk ki és azt fogadjuk el igaznak, hogy a végesség önmagára is kiterjed, akkor ebből következően azt mondhatjuk, hogy önmagát számolja fel, úgy, hogy eredménye a tiszta semmi. Eredménye lehet a semmi, valaminek a megsemmisülése szempontjából, de egyetemes semmi nem lehet.

A helyzet tehát az, hogy a végesség nem terjed ki önmagára. A végesség, amennyiben önmagára kiterjedne, önmagát kellene felszámolnia, eredménye adott esetben a tiszta és egyetemes semmi lenne. Az viszont világos, hogy nem a semmit, hanem a valamit tapasztaljuk, éppen ezért nem beszélhetünk *egyetemes semmiről*.

A semmi megsemmisül. A semmi megsemmisülésében a valamiség jut érvényre, de nem úgy hogy abban a semmire való hajlam ne lenne benne, s ne tartozna hozzá kiiktathatatlanul. Ebben a megközelítésben nem az a kérdés, hogy inkább a semmi vagy inkább a valami van-e, hanem az, hogy önnön valamiségünkben a végességünk és a *semmiségünk* kiiktathatatlanul benne áll, s ez önnön létlehetőségünk egyedi feltétele. Önnön megsemmisülésünkben viszont feltárulkozhat más létlehetőségek és egyediségek valamisége, határoltágunkban pedig lehetőséget kapunk a *megmutatkozásra*.